

## МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ Й ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

### INTERNATIONAL LEGAL STANDARDS AND FOREIGN LEGAL HARASSMENT OF INDIVIDUALS IN CRIMINAL CONVICTIONS

Неборачек Р.В., слухач

Гуманітарний інститут

Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

Дослідження важливих Міжнародних правових стандартів і зарубіжний досвід затримання особи в кримінальному судочинстві, активізація соціальних і політичних процесів, з якими стали пов'язувати світ на початку XXI століття, позначилися на зростанні кількості й видів злочинів, що серйозно вплинули не лише на загальний добробут окремих країн, а й нормальний перебіг міжнародних відносин загалом. Натепер протидія злочинам, які традиційно належать до так званих «внутрішніх» проблем тієї чи іншої держави, перестає бути власне справою однієї держави.

Наведене свідчить про необхідність вивчення питання ефективності застосування міжнародних правових стандартів і зарубіжного досвіду стосовно затримання особи, що дасть змогу запропонувати певні шляхи вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України.

Дослідженню проблеми затримання особи в кримінальному судочинстві присвятили наукові дослідження Д.С. Комарницький, Є.І. Макаренко, В.К. Гришчук, М.І., Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов. Проте, на нашу думку, це питання потребує свого подальшого вивчення в тому числі й із урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

Метою статті є дослідження норм правових актів, ствердження, що вони допускають можливість затримати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення; визначення, у чому полягає затримання, протиправні дії та причетність затриманого до вчиненого кримінального правопорушення, з'ясування, досягається вона шляхом захоплення правопорушника, виявлення й закріплення слідів кримінального правопорушення й інших фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, чи перешкоджання спробам підозрюваного сфальсифікувати докази й уникнути відповідальності за вчинене діяння. Незважаючи на оновлення кримінального процесуального законодавства, це питання набуло додаткової актуальності й потребує нового переосмислення через призму загальноновизнаних міжнародних правових актів у сфері захисту прав свобод і законних інтересів людини. Вивчення в нових умовах форм, напрямів і тенденцій співпраці в протидії злочинності набуло першочергового значення для вдосконалення діяльності держави.

**Ключові слова:** військовий злочин, методика розслідування, затримання особи, права і свобода людини.

Research on Important International Legal Standards and Foreign Experience in Detention in Criminal Justice The revitalization of social and political processes that have linked the world at the beginning of the 21st century has affected the increase in the number and types of crimes that have not only seriously affected the overall well-being of individual countries, but also affected the normal course of international relations as a whole. At present, counteraction to crimes that traditionally belong to the so-called "internal" problems of a state ceases to be a matter for one state.

The above points to the need to study the effectiveness of the application of international legal standards and foreign experience regarding the detention of a person, which will offer some ways to improve the current criminal procedural legislation of Ukraine.

Investigations into the problem of detention of a person in criminal proceedings were devoted to their scientific research by D.S. Komarnitsky, E.I. Makarenko, V.K. Grishchuk, M.I., Bazhanov, Yu.V. Baulin, V.I. Borisov. However, in my opinion, this problem needs further investigation, including in the light of the case law of the European Court of Human Rights.

The purpose of the article is to examine the rules of legal acts, to state that they allow the possibility of detaining a person who has committed a criminal offense. What is the detention, wrongdoing and finding out of the detainee's involvement in a criminal offense? Is it achieved by seizing the offender, identifying and securing traces of the criminal offense and other evidence relevant to the criminal proceedings and subject to proving, obstructing the suspect's attempts to falsify the evidence and avoid responsibility for the act.

However, in spite of the updating of the criminal procedural legislation, this issue has become more urgent and needs rethinking through the lens of generally recognized international legal acts in the field of protection of human rights and freedoms, which is the purpose of the article. Studying in the new conditions the forms, directions and tendencies of cooperation in combating crime has become of paramount importance for improving the activity of the state. The above clearly demonstrates the need to study the effectiveness of the application of international legal standards and foreign experience regarding the detention of a person, which will offer some ways to improve the current criminal procedural legislation of Ukraine.

**Key words:** war crime, methods of investigation, privacy of individuals, rights and freedom of people.

Дослідження питання міжнародних правових стандартів затримання особи, а також урахування зарубіжної практики поки що не знайшли свого комплексного та ґрунтовного порівняльно-правового аналізу в науковому середовищі. З огляду на оновлення у 2019 р. кримінального процесуального законодавства України, це питання набуло додаткової актуальності й потребує нового переосмислення крізь призму загальноновизнаних міжнародних правових актів у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів людини.

Актуальність порушеної проблематики на сучасному етапі розбудови України зумовлена низкою обставин. З-поміж них виділимо такі:

1) активну участь нашої держави на міжнародно-правовій арені;

2) необхідність у концептуально новому дослідженні сучасних уявлень щодо міжнародного регулювання затримання особи, що формуються в практиці європейських країн світу;

3) прикладні проблеми спонукають до їх подолання, а подальше вдосконалення чинного Кримінального про-

цесуального кодексу (далі – КПК) України має здійснюватися з урахуванням загальноновизнаних міжнародних і європейських правових стандартів і принципів.

Сучасний перелік прав і свобод людини та громадянина, закріплений у міжнародних правових документах, є результатом історичного формування тих принципів і стандартів, які стали критерієм формування демократичного, правового суспільства. У зв'язку з цим упродовж останніх років навіть після прийняття КПК України 2012 р. процес обговорення реформування національного законодавства не втрачає своєї актуальності. Це пояснюється тим, що практичне застосування положень КПК України свідчить про наявність певних проблем, які потребують негайного вирішення, з метою напрацювання рекомендацій і пропозицій щодо їх удосконалення в частині регулювання процесуального інституту затримання особи. На нашу думку, інститут прав людини становить сукупність принципів права, які притаманні міжнародному та внутрішньодержавному праву, а також відображають історично досягнутий рівень демократизму й гуманності

суспільства. Міжнародні стандарти прав і свобод людини сформовано з урахуванням всесвітнього досвіду й утілюють тенденції сучасного прогресу, визначають нормативний мінімум для державної регламентації цього інституту з доступними відхиленнями від цього стандарту в бік його перевищення чи конкретизації. Звідси особлива юридична якість цього інституту: ні міжнародні договори, ні національне законодавство не можуть обмежувати права людини.

Існування ефективної системи забезпечення прав людини є не лише однією з ознак правової держави, а й способом її існування, коли правова державність забезпечується низкою фундаментальних правових принципів, що закріплюються на найвищому конституційному рівні та групуються навколо центральної ідеї пріоритету й безперечної цінності прав і свобод людини. Кримінальний процесуальний інститут затримання осіб, процеси правовідносин, що виникають між людиною, суспільством, державою і навіть світовим співтовариством. Цілком природно, що з набуттям чинності КПК України ступінь досконалості цього інституту потребує наукового переосмислення крізь призму вимог Конституції України та Європейської конвенції з прав людини 1950 р. в частині неоднозначності, а то й повної відсутності тлумачення деяких теоретично й практично важливих аспектів процесуальної регламентації затримання.

Отже, належне врегулювання процесуального інституту затримання, запровадження міжнародних правових стандартів у сфері захисту прав і свобод затриманої особи становить підвищений інтерес. Це зумовлює необхідність переосмислити усталені підходи до раніше виробленого механізму захисту прав і свобод затриманого.

Можна наголосити, що сформовано й закріплено більш детальний перелік випадків можливого правомірного затримання особи, яке має бути здійснено не інакше як на підставах і в порядку, передбаченому національним законодавством. У зв'язку з цим конституційно закріплені гарантії забезпечення прав і свобод затриманої особи набувають вагомого значення, адже вони є показником і підтвердженням наявності демократичного суспільства, а також необхідною умовою становлення й формування правової держави. Також кожному заарештованому негайно повідомляються зрозумілою для нього мовою причини та підстави його арешту й у терміновому порядку повідомляється про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього. Значна увага приділяється питанню дотримання прав людини під час її затримання Міжнародними стандартами щодо правового забезпечення прав і свобод людини, прийнятими Організацією Об'єднаних Націй. Так, ними передбачено, що жодного затриманого не можна піддавати тортурам або іншому жорстокому, нелюдському чи принизливому поводженню чи покаранню або жорстокості чи погрозам у будь-якій формі.

Затримані мають утримуватися лише у відведених для цього місцях, члени їхніх родин і юридичні представники мають право на повну інформацію про них. Затриманий має право бути поінформований про причини свого затримання та висунуті проти нього обвинувачення. Дії,

спрямовані на підтримання дисципліни, мають заарештованому негайно повідомлятися законом та іншими нормативними актами. При цьому вони не повинні перевищувати меж, необхідних для забезпечення безпеки ув'язнених, а також не бути жорсткими.

Разом із тим у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Про правила по захисту всіх осіб, які піддані в будь-якій формі затриманню і тюремному утриманню» № 3452, ухваленій 9 грудня 1975 р., установлено, що жоден заарештований або утримуваний під вартою не повинен піддаватися фізичному чи психічному примусу, тортурам, насильству, погрозам або впливам будь-якого виду, обману, хитрощам, оманливим навіюванням, тривалим допитам, гіпнозу, впливу наркотиків або інших засобів, здатних порушити чи послабити свободу його дій чи рішень, його пам'ять чи його здатність мислити.

При цьому, згідно з принципом, затримання особи на період проведення слідства й судового розгляду здійснюється лише з метою відправлення правосуддя на підставах і згідно з умовами та процедурами, визначеними законом. У наведених міжнародних документах уперше закріплено комплекс основних прав і свобод людини та громадянина, які сьогодні прийнято називати міжнародними правовими стандартами.

Їх значення полягає в тому, що в них проголошено: «... всі люди є вільними й рівними у своїй гідності та правах, що надає кожному право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення основних прав і законних інтересів, закріплених Конституцією та іншими законами», «... всі люди є рівними перед законом і мають право без будь-якої дискримінації на рівний захист законом, а також жодне обмеження чи применшення будь-яких основних прав людини» тощо.

У результаті здійсненого теоретичного й прикладного узагальнення специфіки реалізації положень чинного КПК України щодо інституту затримання особи можна сформулювати такі найбільш вагомні висновки:

1. Розвиток правового інституту затримання особи нерозривно пов'язаний із його функціонуванням як складника заходів примусового характеру.
2. Правова природа затримання особи протягом тривалого часу залишається невизначеною, про що свідчить триєдина його сутність, значення й процесуальна форма в чинному КПК України.
3. Суттєві вимоги ефективного забезпечення права на свободу й особисту недоторканність ґрунтуються саме на загальноновизначених міжнародних правових актах.
4. Чітка регламентація мети, підстав і моменту затримання особи є важливою гарантією захисту прав і свобод особи, а також безпосередньо створює умови для ефективного подолання свавілля й допущення помилок уповноваженими службовими особами під час здійснення затримання.
5. Чітка реалізація положень КПК України щодо затримання особи пов'язана з певними труднощами, що пояснюється недостатньою регламентацією цього процесуального інституту в кримінальному провадженні.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-03. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. С. 131.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, 11–12, 13. С. 88.
3. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. С. 99.
4. Висоцька В.В. Поняття способу вчинення злочину. *Правова держава*. 2011. № 13. С. 102–104.
5. Гришук В.К. Кримінальне право України: Загальна частина : навчальний посібник для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. Київ : Ін Юре, 2006. 568 с.